

ANTON TXEJOF

G I Z O N A.

"A.B.A.Tinojof'i.- 1892'ko otsai-
llak 22. Mosku'n.

Barka nazazu, Bladimir Alexeiebitx ja-
tor orrek, ainbeste itxoin-arazi dizut-eta.

Nere bizitz-idazti edo biografia eska-
tzen didazu. Ara ba: 1860'an jaio nintzaizun, Ta-
ganrog'en noski. Bertako Lizeotik 1879'an irtena.
Mosku'ko Ikastegiko urteak 1884'an bukatu. 1888'-
an Puxkin saria kolkoratu nuen. 1889'an, Siberian
barne, Sajalin'era jo nuen, itxasoz bueltatuz.
1891'an Europa'n izana nauzu; bai ardo bixirik
probatu ta ostrak jan ere. 1892'an aparteko par-
randa bota genduen, jai egun batez, Tinojof eta
biok. Strekosa'n lenengoz 1879'an asi nintzan. Ne-
re lanak oetxek dituzu: "Ipui mordeillokatuak";
"Illunabarrari", "Ixtorioak", "Jende nazkatiak" ta
"Liskarra". Danen antzera, erromantika aldetik e-
ben egin dut, baiña ez ainbeste ere. Izkuntza guz-

tiak, arrotzak ezik, jardun dira nitzaz. Alare, Alemanitarrek asko dala itzulia naute. Serbioei, Txekoei ta Prantzesei ere gogoko natzaie. Amairu urte nituela maitasun-kilimaren mixterioak unki ninduen emeki-emeki. Ondo konpontzen naiz nere lagun sendagaille ta idazlariekin. Alargun naiz. Errentatzo bat edo beste edukitzea gogoko litzaidake. Medicina ez dut zokoratu; udaran autopsia batzu egiten ditut.

Tolstoi dut idazle kuttunen. Sendagailleen artean miresgarri zait oso Sajarin. Dana dala, broma pixka bat erre dut. Nai duzunatzaz idatzi. Gertaera mingarririk ez baduzu, lirismura jo.

Ezazu osasun. Goraintziak alabentzat.

A. Tx."

Apropos ezarri dut nere lan-buruan eskutitz auxe. Sinistu berari, gezur famik ez du Txejof'ek-eta. Noiz jaio (tira, irakurle, aurtan eun urte...), nun ikasi, zer idatzi, nundik nora ibilli, ze ofizio bizkartu...dana, lerro gutxitan txortatua. Ori ez, noiz il zanik ez du esaten. Nik esango dizut, il baizan gizajoa -gizona izan-, 1904'an il ere, alegia. Tamalez gazte xamar lurpera joateko, ale gozoz makurtua zegoen zugaitz jatorra. Zer dira ba 44 urte? Bizitza luzea labur bada, bizitz-erdia labur ta erdi.

Eskutitz ortan bere bizitzaren ezur legorra eman digu, metaren aga. Narru gorrian azaldu zaigu. Ia jazten dedan zerbait, ornitzen eta mamitzen. Txejof gizona ezagutu bear dugu lenen. Gero, bere lan-tankerari ekingo diogu.

Txiro bizi bear izan zuen Txejof'ek. Diru gosez. Bere aitak, komerzioko artu-emanen baiño musika ta kantu erlijiosoari emanagoa, patrikak antzu zituen beti, ximurtuak. Betiko kontua! Xentimorik ere ez musikalari gizajoak... Anton semeak txanponak pillotu ta aoak bete bear, medicina ikasten zuen bitartean, tarteka-marteka, umorea zerien errebixtetan luma sartuaz. Goseak itzeginarazten zion nunbait... Ala esan oi da. Sasi-izen edo seudonimo ok erabili zituen: "Gizon gibel gabea", "Gaixo gabeko sendagaille", "An-

tonson", "Gizon errea", "Bere anaiaren anai", ta batez ere ain ospetsu egin zuen "Antoxa Txejonte", bere izen-abizenak ironi apartaz aldrebestuak.

Aldi artan, nunbait lan geiegi, gaixo erori zen. "Ipui mordoillotuak" 1886'an argitaratu zituen. Kritikoan eta lagunak, danen abegi gozoa izan zuen lan orrek eta lanaren egilleak, jakina. 1888'an medikutzari agur egifik, literatura soillari lotu zitzaion, aski famatua baizen ordu-rako. "Puxkin" saria jaso zuen boladan, emotipsis gogor batek jota, etzan bearra izan zuen. Zera zion: "Ba-du zerbait, sualdi baten argi bailitiz i-karagarri, ezpafietan beera ixuri doakidan odolak".

1899'an, naiz eta ondo gorputzari kon-tu egin, gaixotasun zaar berak berriro zigortu zuen. Orduan, Mosku-inguruko "Melijoba" txaleta saldu ta Krimeara jo zuen, beste bat erosi bearrean. Emen asten da bere bizitza laburraren atalik lil-luragarriena, oparoena: Mosku'ko erti-teatrorekin-go artu-emanak, dramalari bikain biurtuko zuen ja-zokun ederra; Olga'rekingo ezkontza gozoa. Bere bizitzako lan sakonenak, bereenak, orain, ementxe josiko ditu. Txalet txuriak, bere gustora muiño batean tinkatuta, itxas-bizkar sorgiña zuen oiñ-pean. Aize ura! Kresal usai gordiña... Olatuen orru edo uintxo urdurien marmarra! Ta, ikusi? Be-giak urdindu, gizon. Xoragarri zen benetan autatu lekua.

Txejof lorategian ibiltzen zen geien, bere bi txakur Kinina ta Bromuro (au kimika usaia!) aldamenen zituela. Orpoz-orpo segitzen zituen bere Olga xarmantaren garaipen eta txaloak, aurkez-lari baizan "Olgaiño". Bere "zalditxo", bere "ale-manitartxo" deitzen zion. (Olga Kniper'ek doix-tar odola bai-zeramakin, naiz eta zartu xamarra arren).

Emendik, Krimea'tik, 1904'an anka egin zuen, aberritik kanpo azken arnasa emateko.

Errusi'ko literaturan Txejof'i dagoki-on lekua autatzeko, ikus ditzagun lenen bere denborakoak eta ingurukoak. Puxkin eta Gogol, Anton jaiotzean, errian zutik, bizirik zeuden, naiz eta bere gorputzak illobian etzanik egon. Dostoiowski 1881'an itzali zen; Turgenef, 1883'an; Tolstoi, 1910'an; L. Andreief, 1919'an. Agiri danez, oillo-

tegian oillar asko... Txejof aibesteen artean oil-
lotuta geldituko ote zaigu? Utikan! Ez eta ez! Pa-
parra arro-arro, gandorra tente, dotore jo zuen
kukurruku gure oillar galtzadunak. Zail zirudin...
Izan ere bai... Baiña, or dago ba koska... Zoli,
garbi-garbi jo kukurruku... Alare, etzen arroa
Txejof. Berez eta naiez apala zen oso, umil.

Tolstoi'ren aunditasuna Txejof'ena
baino errexago da antzematen. Tolstoi'ren aurpegi
garratzak zulatu egiten gaitu. Txejof'ek aurpegi
arrunt, danon antzekoa du: otza, geza. Betaurreko
oiek, bizar zorrotz orrek, jantzi burges oiek,
mediku bat geiago dugula aurrean adierazten digu-
te. Besterik ez. Ala bear ere: " gizon ondrauari
ez dario arto bero usairik".

Ixilla, gordea, sufrittua izan gi-
zona. Bearraren estualditan, gaixoarditan, etzeni-
on sekula min-oiurik , itz saminik entzungo, Naiz
erlijiodun ez izan, ba-zuen erlijiodun azaltzen
geran askok baino maitasun, karidade geiago. Nola
maite gizona! Alkar-izketarako beti prest; errexo,
lilluragarria, kaixotasun amaigabekoa berea. Usao
bezin tolesgabe, zintzo. "Bizikera errexago ta
arruntagoari lotzeko gogoia sortzen zaio bati bere
aurrean", zion Gorki'k. Bein eskola maixu bat, be-
rebiziko sermoi dotorea Txejof'en aurrean bota-
tzekotan urbildu zitzaion. Asi zen Anton'ekin iz-
ketan eta... zera, lotsatu gizona, eztarrian ito-
tzen itzak. Orduan itz errex eta arria bezin pixu-
ak erabilli zituan: "arro xamar etorri naiz, ni
ere norbait naizela age tu naienan... Orain, gi-
zon on eta maitagarri bat bezela uzten zaitut. Da-
na ulertzen duzu zuk... Gauz ederra orixe! Esker-
rik asko, ba-noa. Pentsamentu auxé daramat mui-
etan gogor itsatsita: "Gizon aundiak, tolesgabenak!

Ainbeste idazleen artean bat geia-
gotzat jotzen zuen bere burua, Bere ertiatzaz be-
re bizitzaz bezelaxe jarduten zen.

Bein galdetu zion Bunin gazteari:
- Asko idazten duk? Ez? Ba, gaizki egiten duk.
Egin lana jo ta ke, beti, bizitza guztian.

Ta gero, egonalditxo bat egin ondo-
ren, aria eten balu bezela:

- Ipui bat idatzi ondoren, burua ta buztana moztu
bear zaizkiok. Ortxe sartzen diagu ziririk geien

itz lauzlari ok. Motx, oso labur idatzi.

Beste egun batez:

- "Zail da itxasoa deskribitzea. Ez dakizula ze arkitu nuen eskola-kuadernotxo batean zirkun-zarkun marraztuta? Ba..., "Aundia zen itxasoa". Auxe zen guztia. Arrigarri benetan!

Biziki itzegiten zuen Maupassant, Flaubert edo Tolstoi mingaiñean zuenean.

"Ezin dut jasan Shakespeare, baiña, alare, eziñago zure lanak", bota zion bein Tolstoi'k. Arren algarak au jakin zuenean. Elena Botzaris'ek dion bezela, Txejof'ek garraztasun ura gozatu nai izan balu, etzuen Tolstoi'k berak Shakespeare'k baiño teatro traketsagoa egiten zuela pentsatu besterik. Baiña, ain apal izan, atzitzaión olako burutaziorik etorri.

Oso gogoko zitzaion ixtorio baten mami beltza, ezerez balitz bezela, petralkeri batez bukatzea. Modestira otsegi bat zen. Geroxiago jardungo naiz ontaz.

Il ondoren, bere zerraldoa (il-kaja) Alemania'tik Mosku'ra eramán bear zela-ta, atean "Ostrak" idatzia zeramakian bagoi batean etzana joan zen. Berak au jakin balu... A, ze algarak! Ostra, parre egiten zekian ostra izan Txejof...

Olga panpoxak kontatu zuen au ere oso Txejof'ena dugu: "Etorri zen sendagaillea, Schwerer, ta txanpaina edateko agindu zion. Eseri zen Anton Pablobitx ta doixtarrez esan zion, naiz ta erdipurdika jakin, abotz indartsu ta betean: "Ich sterbe..." il zorian nago. Gero, artu edontzia, aurpegia nigana zuzendu, irripar goxo bat loratu, ta esan zidan: "Auskalo noiz edan nuen azken aldiz txanpaina"! Ustu edontzia, etzan bular ezker aldean eta betiko lo artu zuen..."

Orduntxe, leioa zabalik egon, mintxirrika beltz bat sartu omen zan bere biziko egal otsa ta zalapartan.

Errusitar jakintsuen, intelektualen erredutzat eman dezakegu Txejof. Kultura zabalduna izan, dogmatismuak uxatzen saiatu zen beti. Albo-koen eta urrutikoen iritziak begirunez, errespetoz ikusten zituen. Fedea, itxaropen betea gizonagan jarria euki, bizitza ederrago bat oni antolatzea zen bere xede gurien. Onela edo bestela, baiña be-

ti. Bai gauz arrigarria errusitar intelektual bantengan: politika kontuan ez batera eta ez bestera, erdi-erdian tinkotua gelditzea. Onela jokatu zuen Txejof'ek. Nazka ematen zioten politikari oiek, nazka. Ta nazkagarri orain Errusi'n egiten ari dirana: zera, bere eun-urtekoa dala-ta, eskutan darabilkiten komunismu zikin-ori Txejof pakatsuari ezarri nai diote, berak zerbait susmotu zuela-ta... Etzegoen gizon apal, xume arrenagan oraingo jauntxo paltso oien gizon-berdinketa lotsagarri orren kutsu arrastorik ere. Ez! Joera makurra oiena. Mandoari esne pertza jetzi nai. Irakurri izan balute Txejof'ek Alexis Plextxeief'i 1889'an Mosku'tik zuzendu zion eskutitza... Tira, tontea ez danarentzat garbi asko daude itz bete, llabur aiek. Txejof komunista zela... Ta, zergatik ez Kruxef dramalari?

I D A Z L A R I A

Bi idartz-tankera artu genezatzkieke bere lanari. Bata, ipui-kontalariena ta drama ede komeri parregarrien egillearena. Bestea, dramalari utsarena, azken urtetako Txejof.

Ipui-kontalari ta komeri egille. Bi liburu baiño ez dizkiot irakurri: "Nere bizitzako ixtoria" ta "Nekazariak" (ipui txorta). Egia esan, beretzaz ezer jakin baiño len irakurri baintuen liburuxka oiek, ez nekien ze iritzi eman. Orri aietan, agi zenez, etzegoen ezer; dana zen arrunt, pstx... Igualekoxea Shakespeare'n "Hamlet" edo "Macbeth"... Alare, Txejof gustatu egin zitzaidan, ikaragarri gainera. Nik ez nekien ze argumentu eari-ipui aietatik atera, nola kontatu baiña nere-kixa nion: ze ederki, ze ederki dagoen ipui au, eta beste au, eta beste ura! Dana irakurri berri-ro ta berdin: "Bapo, Txejof!"

Gero, Elena Botzaris'en eta André Maurois'en lantxoak irakurri ditudanean, berealaxe kontaturatu naiz zein den Txejof. Bai, Botzaris, bai Maurois iritzi berdiñekoak arkitu ditut, adiskide. Nere barruan zalantzan, kolunpion zebiltzan iritzi lotsatiak oienak bezelakoxeak izan nai dutela oldartu naiz. Bai, danok ontan gaude: Txejof bizitza arrunt, erdipurdikoaaren emaille dugula. Edozeineñ bizitza ixil, apalaren emaille. Gauz

asko kontatzen ditu, ttipiak, ezerezkoak, edozei-
ñi gertatzen zaizkionak... Ta zer dugu, ba, bizi-
tza? Ez al da geienetan ttuntun otsik gabea, lai-
ñotsua, ixilla? Idazle askok eta askok zera egiten
dute: gaitzat gertaera edo gizon arrigarrienak ar-
tu. Pagadi batean deskuidon gaztain bat arkitzen
badute, uraxe, pagadiko gaztaina! Milloi gizonen
artean ero bat, madarikatu bat, "donjuan" bat,
moskor bat begiz jotzen badute, kitto!, uraxe,
beste 999.999 edo eroak, edo madarikatuak, edo
eme-ar utsak bailiran...

Beste ezpalekoa dugu Txejof. Danok da-
kigu, geuk ikusita, geron bizitza ta albokoarena,
ta albokoaren albokoarena, au da, geienen bizitza
geienean ixilla, apar-gabea, illun xamarra dela;
zarata, negar-malkoak eta par-algarak "batzuen"
edo "bein edo beinko" gauzak dirala. Txejof'ek
oso-osorik den bezelaxe artzen du bizitza. Pa-
tatak zuritu, ezkondu, jan eta bere kontrakoa,
il... edozer gauz. Danak du bere garrantzia ta e-
zerk ez du garrantzirik. Bizitza oso-osoa, bete-
betea, beti arnaska. Auxe garrantzitsuena: arnas
artu, azken arnasa eman: au ere "bizitzea" da. Gai-
ñontzekoz, au edo ura egin, ori ez da ezer.

Auxe atera diteke bere ipui ta beste
lanetatik.

Dramalari. Au dugu batez ere Txejof:
dramalari. Onatx lan batzuen izenak: "Geizi bara-
tza", "Iru aizpa", "Osaba Bania". Len esan dut no-
antzerki ta komeri umoredunak dituen, gatzez bixi-
bixi xuspertuak, ironiz zipriztinduak. Emen, oiek,
utziz, beste batzuetzaz jardun bear dut.

Bere "beretasuna" ondoen agertzen digu-
ten lanak orain gutxi aipatu ditudanak dituzu. Az-
kenekoak. Erromantiku kutsu pittin bat omen darie.
Unkigarriak, beraxka xamarra. Alare, bera antzer-
ki alai, "vaudeville" antzekoa egin zuelakoan omen
zegoen. Ezin sufritu, esate baterako, bere "Iru
aizpak", onena noski, teatroan aragi biurtzean,
ain negarti ta "sentimentoso" arkitzea. Ura etza-
la berak egina. Ezetz eta ezetz. Eta idatzi omen
zuen: "Ikusi berria dut Stanisblaski'ren (au zen
"mise en scene"ko buru) "Iru aizpak"."

Ez omrn zioten esan nai zuena konpreni-

tzen... Parrez eta broman esan bear zena malkoa dariola ta egi-egitan esaten omen zuten alegia, aurkezlariek.

Ta alaxe da. Ose zailla da Txejof'en antzerkia bear bezela ematen. Inportantzi gabeko gauz geiegi ditu, artistek izkutuan bezela, bizitzan bezela, umil jarraitzeko. Txejof'en antzerkiko ertilariek apalak izan bear dute. On eta apalak.

Bere lenengo antzerkia "Itxas txoria" izah zen. San Petersburgo'n agertua. Porrot egin zuen. Txejof gizajoa erabat pasatua gelditu zen... Sekula antzerkirik ez idazteko asmoa artu ere bai. Nebirobitx Dantxenko'k eta Stanislabski'k eskatu zioten lan ori. Estriña etzuen eman nai, baiña eman zuen. Dotore lortu zuten aipatu gizon oiek. Danak arrituta, ao zabalik utzi zituzten. Ez Txejof bakarrik errusitar antzerkia ere arro-arro zegoen.

Berdin gertatu zen "Osaba Bania"-kin ere. Aurrena... utsa. Gero? Etxaferuak! "Iru aizpak" ere gaizki asi zen. Jendeari ez gustatzen. Ta berdin beste antzerki guztiekin ere. Baiña Stanislabski'k, gizona bizkorra izan, sartu zion, gustaerazi zion erriari Txejof'en antzerkia. Ondo eman bear baizen.

Txejof'ek, berak uste etzuen bezela, apal izan, iraun egin du. Gorki, Andreief-Botzaris'ek dio- pasatu xamarrak daude. Txejof'en gizon-emakumeak ez, nunaikoak, be ikoak baidira. Gure anai-arrebak ditudite. Orixe bear dugu: zerbait "gurea", idazlariak bere lanakin iraungo badu. Bizi da Txejof, naiz errusira "ostrak" zion bagoi batean eraman. An, Mosku'n, guda jeneral baten zer-raldoaren orde, berea artu omen zuten, bienak ondoan etorri omen ziren-da. Txejof martxa jeaz, soldaduen artean eraman omen zuten, jenerala ixil-ixilik, idazlearen lagun artean, lurpera zijoa-la. Bukaera parregarria ta ikaragarria auxe... Oso Txejof'ena au ere.

Bere ipui bat dirudi...

Olaberria'tar Ildefontxo

- Arantzazu'koa-

Lan ontan ok erabili ditut:

1. BOTZARIS, ELENA, "Indice", num. 135. pg. 211
2. MAUROIS, ANDRE, "Destinos ejemplares", p. 29.